

УДК 65.012.12:33

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Фролова Н. Л., к.е.н., ст. викл. (ННІ «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна)

У статті досліджено сучасне становище малого та середнього бізнесу в Україні. Встановлено, що продовження бойових дій, подальше руйнування критичної інфраструктури, транспортного сектору, зростання операційних витрат, зниження доходів населення і відповідно його купівельної спроможності зумовили погіршення економічної активності малого та середнього бізнесу і поглиблення назрілих у даній сфері системних проблем. Досліджено державні ініціативи та пропозиції вчених щодо забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу. Доведено, що домінуючою глобальною тенденцією розвитку економіки на сьогодні є цифровізація, яка виступає основою трансформації галузей і видів діяльності, сприяє появі нових напрямів розвитку бізнесу і нових професій. Відзначаючи суттєві переваги цифровізації бізнесу, пов'язані зі прискоренням прийняття обґрунтованих управлінських рішень, якісним покращенням бізнес-процесів, скороченням транзакційних витрат, покращенням комунікації зі стейкхолдерами, диверсифікацією діяльності та підвищенням рентабельності, наголошено на потребі врахування цифрових ризиків економічній безпеці суб'єктів малого та середнього бізнесу. Доведено доцільність розгляду цифрової стійкості як ключового елементу забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу в умовах цифровізації. Розкрито етапи забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу в аспекті досягнення їх цифрової стійкості.

Ключові слова: *малий та середній бізнес, цифровізація, економічна безпека, стратегія, цифрова стійкість.*

FORMATION OF A STRATEGY FOR ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UKRAINE

Frolova N. L., candidate of Economic Sciences, senior lecturer (Karazin Business School, VN Karazin Kharkiv National University)

The article examines the current situation of small and medium-sized businesses in Ukraine. It is established that the continuation of hostilities, the further destruction of critical infrastructure, the transport sector, the growth of operating expenses, the decline in incomes of the population and, accordingly, its purchasing power caused the deterioration of economic activity of small and medium-sized businesses and the deepening of systemic problems that have matured in this area. State initiatives and proposals of scientists to ensure the economic security of small and medium-sized businesses are studied. It is proved that the dominant global trend in economic development today is digitalization, which acts as the basis for the transformation of industries and activities, contributes to the emergence of new areas of business development and new professions. Noting the significant advantages of business digitalization associated with accelerating the adoption of informed management

decisions, qualitative improvement of business processes, reducing transaction costs, improving communication with stakeholders, diversifying activities and increasing profitability, the need to take into account digital risks to the economic security of small and medium-sized businesses was noted. The expediency of considering digital sustainability as a key element of ensuring the economic security of small and medium-sized businesses in the context of digitalization is proved. The stages of ensuring the economic security of small and medium-sized businesses in the aspect of achieving their digital sustainability are revealed. It is noted that ensuring the digital sustainability of small and medium-sized businesses should begin with an analysis of Digital Trends in the industry and related areas. In the future, it is necessary to provide an assessment of the internal environment of the business entity from the point of view of the need to implement digital transformations. The next stage is the formation of a strategic vision of the process of digital transformation of a business entity and an updated business model for its development using digital technologies. The fourth stage is the development of roadmaps for the implementation of digital changes in each of the directions. The fifth stage is the formation of a project team to implement digital transformations, control and monitor the effectiveness of their implementation. The last stage is to adjust the strategy and roadmaps for digital transformation of a business entity as the basis for ensuring its digital sustainability.

Keywords: *small and medium-sized businesses, digitalization, economic security, strategy, digital sustainability.*

Постановка проблеми. Сьогодні світова економіка поступово вступає в стадію рецесії, що стала результатом неконтрольованого зростання цін на паливо-енергетичні ресурси та продовольство і відповідно загострення продовольчої та енергетичної безпеки, порушення транспортно-логістичних ланцюгів, стагнації ринку робочої сили та накопичення суверенних боргів.

Вкрай складна економічна ситуація склалася в Україні, на території якої вже десять місяців поспіль ведуться повномасштабні бойові дії, втрати від яких відчувають всі без виключення регіони країни. Продовження бойових дій, подальше руйнування критичної інфраструктури, транспортного сектору, зростання виробничих витрат, а також зниження доходів населення вплинули на погіршення оцінки бізнесом економічної активності. Про це свідчить індекс очікувань ділової активності, розрахованого Національним банком України, значення якого в листопаді порівняно з жовтнем знизилося з 44,9 до 42,7 [1].

Поряд з цим, як свідчать дані

опитування [2], бізнес поступово адаптується до складних умов господарювання. Так, частка підприємств, які повністю або майже повністю припинили роботу з 24 лютого, у листопаді склала 31,7 %, що є найнижчим показником з початку опитувань у березні, зокрема, у квітні не працювали частково або повністю 55,9 % підприємств, у вересні – 33,8 %. Серед основних перешкод відновленню економічної активності бізнес-суб'єкти виділяють: непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку, фінансові проблеми (відсутність достатнього капіталу, недоступність кредитних коштів, у т.ч. програми 5-7-9 % тощо), недостатню кількість платоспроможних клієнтів в країні і неефективну державну політику (непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу, недоступність грантових програм, оголошених урядом, високі податки тощо).

Зазначене вище дозволяє дійти висновку щодо наростання загроз розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу і вказує на потребу розроблення

адаптивної стратегії забезпечення їх економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування теоретичного базису та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього підприємництва висвітлено в публікаціях таких сучасних вчених як В. Дикань, Т. Васильців, М. Денисенко, В. Дергачова, О. Новікова, Г. Соломіна та ін. [3-10]. Поряд з цим, відзначаючи вагомий внесок перелічених вчених у вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств, слід відзначити, що недостатньо розглянутим залишилося питання формування стратегії розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу в умовах трансформації глобальних трендів їх інноваційного зростання.

Метою наукової статті є дослідження сучасного становища суб'єктів малого та середнього бізнесу і відображення ключових етапів та особливостей розроблення стратегії забезпечення їх економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років спостерігається нестабільність функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. Так, у 2021 р. порівняно з 2010 р. кількість суб'єктів середнього підприємництва скоротилася на 0,8 % і досягла 17,8 тис. од., а відносно до 2010 р. – на 16,4 % (на 3,5 тис. од.). Щодо суб'єктів малого підприємництва, то їх кількість у 2021 р. склала 1937,8 тис. од., зменшившись на 0,9 % (на 17,3 тис. од.) порівняно з 2020 р. і на 10,4 % (на 224,2 тис. од.) відносно до 2010 р. [11].

Щодо кількості зайнятих працівників в цьому сегменті, то станом на кінець 2021 р. у сфері малого та середнього підприємництва було задіяно 7287,5 тис. осіб, з них 2999,8 тис. осіб працювало на суб'єктах середнього підприємництва (у 2020 р. це значення складало 3123,2 тис. осіб), що свідчить про зниження показника у 2021 р. на 4,0

%, а 4287,7 тис. од. – зайнято у сегменті малого підприємництва (у 2020 р. – 4234,1 тис. од.), тобто кількість працівників у 2021 р. порівняно з попереднім зросла на 1,3 % [11].

Деструктивні тенденції характерні і для фінансово-економічного стану суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні. Попри загалом покращення фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання в даному сегменті (у 2021 р. розмір чистого прибутку склав 499,4 млрд грн), зберігається висока частка збиткових малих та середніх підприємств, яка у 2021 р. досягла 20,7 та 27,2 % відповідно. При цьому обсяг збитку, отриманого такими суб'єктами господарювання, склав 104,9 та 66,4 млрд грн відповідно [11].

У свою чергу, 2022 р. не дав змоги повноцінно відновитися сектору малого та середнього бізнесу після коронакризи і виявився ще складнішим, зумовивши подальше поглиблення назрілих у даній сфері системних проблем. Втрати активів бізнесу становлять щонайменше 9,9 млрд дол. і продовжують зростати – це третя за величиною стаття збитків інфраструктури. Загалом від початку війни пошкоджено або зруйновано щонайменше 412 підприємств, з яких 64 – це великі та середні підприємства. Очікується, що це число може бути вищим, оскільки наразі відсутня повна інформація про стан українських підприємств, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях [12]. При цьому обмеженість та низька дієвість інструментів державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу і недосконалість механізмів адаптації суб'єктів даної сфери до нових викликів обмежує їх можливості щодо забезпечення стабільного функціонування. З огляду на це актуалізується питання формування стратегії розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу в умовах зміни глобальних трендів їх зростання.

Перш за все слід відмітити, що наразі питання забезпечення економічної

безпеки викликає зацікавлення як в науковому, так і урядовому колах. Зокрема в серпні 2021 р. було затверджено Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 р., яка визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки. При цьому відзначено, що стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має бути спрямований як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Відзначаючи низький рівень фінансової, виробничої, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної та макроекономічної безпеки визначено завдання та інструменти подолання виділених викликів та загроз у цих сферах. В аспекті тематики дослідження слід звернути увагу на інвестиційно-інноваційну безпеку, однією із загроз якій визначено слабо розвинену інноваційну інфраструктуру як в цілому, так і зокрема для ведення бізнесу та впровадження інновацій суб'єктами малого і середнього підприємництва. Задля подолання такого роду виклику визначено доцільність створення умов для малих та середніх підприємств щодо інвестування в науково-дослідну діяльність шляхом реалізації заходів з розвитку співпраці науково-дослідного та реального секторів, запровадження економічних стимулів та механізму підтримки вітчизняних підприємств у разі впровадження ними новітніх технологій, створення сприятливих умов для генерування і комерціалізації завершених наукових розробок та для виробництва інноваційної продукції, надання інноваційних послуг та впровадження інноваційних технологій; запровадження дієвих економічних механізмів стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності до впровадження новітніх

технологій, виробництва (надання) нових або вдосконалених конкурентоспроможних видів продукції (послуг) тощо [13]. Відзначаючи загалом позитивний зміст даної стратегії слід вказати на відсутність чіткого детального плану її практичної реалізації, що нівелює можливості щодо ефективного впровадження вказаних завдань.

Висвітлена проблема забезпечення економічної безпеки малого та середнього бізнесу і в публікаціях вітчизняних вчених. Зокрема колективом вчених [5] розглянуто роль економічної безпеки малих та середніх підприємств в економічній безпеці держави і розкрито принципи забезпечення економічної безпеки підприємництва. У свою чергу, у науковій праці [9] деталізовано стратегічні напрями безпеки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах обмежених можливостей. Одним із таких напрямів, наприклад, визначено формування та нагромадження креативного класу на засадах розвитку креативних індустрій. При цьому відзначено, що певний потенціал розвитку щодо створення унікального продукту (послуги) має спеціалізована діяльність у сфері дизайну. За сприятливих умов найприбутковіші стадії ланцюгу від розробки дизайнерського концепту до виробництва продукції та її реалізації можуть успішно відбуватися і в Україні [9]. Доволі детально питання стратегічного програмування забезпечення економічної безпеки підприємництва в країні розкрито і в монографічній праці [3], де автором встановлено недоліки стратегічного програмування державної політики забезпечення економічної безпеки підприємництва і сформовано стратегічні засади її удосконалення. Зокрема стратегічними напрямами політики забезпечення економічної безпеки підприємництва визначено удосконалення макроекономічних характеристик, зміцнення фінансової безпеки, розвиток

експортного потенціалу підприємств, поліпшення інвестиційного середовища бізнесу, забезпечення науково-технологічної компоненти, зміцнення виробничого складника безпеки [3].

На думку М. Денисенко та П. Колісніченко найбільш ефективними засобами забезпечення економічної безпеки підприємств є створення дієвої нормативно-правової бази, застосування профілактичних заходів щодо можливих загроз, проведення політики ефективного використання кадрового потенціалу підприємства, постійно мотивуючи, оцінюючи, використовуючи знання та вміння кожного фахівця, а також використання інноваційних технологій для підвищення конкурентоспроможності підприємства. Як відзначають вчені на мікрорівні важливо провести модернізацію виробничої та науково-технічної бази, посилити свої позиції у науково-технологічній діяльності, збільшити залежність інших підприємств від своєї діяльності, проводити постійний аналіз існуючих та моніторинг потенційних загроз. На макрорівні важливо сформувавши та використовувати таку законодавчу базу, яка б забезпечувала ефективну діяльність українських підприємств, а також підтримувала високий рівень їх економічної безпеки [4]. На важливості реалізації інноваційних змін і формуванні корпоративної інноваційної системи в аспекті стратегічного забезпечення економічної безпеки підприємства вказує і В. Дикань. Як зазначає вчений, саме за умови впровадження інновацій стає можливим зміцнення конкурентних позицій підприємства і збереження його лідерства на ринку [7].

Г. Соломіна зазначає, що стратегічними заходами щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки є [10]: формування захищеної корпоративної структури, зокрема вивчення історії створення підприємства і його діяльності; забезпечення абсолютної

безпеки за допомогою моніторингу поточної ситуації; ефективна мотивація і обмеження повноважень керівника підприємства; створення умов, що перешкоджають масовому скуповуванню акцій; створення системи контролю над кредиторською заборгованістю; формування підконтрольної кредиторської заборгованості; структуризація активів; проведення стратегічної PR-кампанії; проведення зваженої кадрової політики.

Як свідчать тенденції розвитку світової економіки наразі відбувається перехід до нового технологічного укладу, що супроводжується перебудовою бізнес-процесів підприємств та моделей взаємодії бізнес-суб'єктів і зміною поведінки споживачів, що, з одного боку, створює нові можливості для стійкого розвитку підприємств (у випадку адаптації їх діяльності до нових трендів), а, з іншого, виступає джерелом нових загроз для суб'єктів господарювання, які використовують стандартні бізнес-моделі і не готові до реалізації такого роду трансформацій, що в кінцевому підсумку може призвести до їх банкрутства.

Сучасні технологічні та організаційні зміни перш за все пов'язані з цифровізацією, яка виступає основою трансформації галузей і видів діяльності, створює нові напрями розвитку бізнесу і сприяє появі нових професій тощо. В основі цифрових змін технології на основі штучного інтелекту, розподілених даних, інтернету речей, блокчейн, великих даних, цифрових платформ тощо. Якщо говорити про цифровізацію бізнесу, то її можна розглядати як процес корінної трансформації бізнес-суб'єктів шляхом впровадження цифрових технологічних інструментів для удосконалення бізнес-процесів і орієнтації різних аспектів бізнесу на цифрове середовище. Відзначаючи суттєві переваги цифровізації бізнесу, пов'язані зі прискоренням прийняття обґрунтованих управлінських рішень, якісним покращенням бізнес-процесів,

скороченням транзакційних витрат, покращенням комунікації зі стейкхолдерами, диверсифікацією діяльності та підвищенням рентабельності, слід звернути увагу і на певні ризики економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу, пов'язані з високою відкритістю їх діяльності. Перш за все це ризики сталого розвитку бізнес-суб'єктів. Стійкість компаній визначається комплексним впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища та їх оптимальним поєднанням. Для забезпечення сталого розвитку підприємств необхідним є не лише удосконалення та адаптація методичного інструментарію управління бізнес-суб'єктами до умов цифровізації, а й забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. Саме тому слід приділити значну увагу розробленню стратегії забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу в аспекті досягнення їх цифрової стійкості.

Забезпечення цифрової стійкості суб'єктів малого та середнього бізнесу слід розпочати з аналізу цифрових трендів у галузі та суміжних сферах. Наразі бізнесом використовуються як окремі цифрові рішення, так і комплексні цифрові ініціативи: бухгалтерія (єдиний фінансовий архів, інтеграція з обліковими системами та інтелектуальне опрацювання первинних облікових документів, юридично значущий обмін електронними документами з контрагентами); HR-служба (повний цикл цифрового кадрового діловодства, у т.ч. аналіз та затвердження кандидатів, планування кар'єрного зростання, вибір мотиваційних механізмів, електронний архів документів, підключення до процесів співробітників через чат-боти у месенджерах); робота з клієнтами (CRM-системи, цифрові канали комунікації, цифрові інструменти аналізу клієнтського досвіду і формування персоналізованих пропозицій) та ін.

Надалі слід забезпечити оцінювання внутрішнього середовища бізнес-суб'єкту з точки зору необхідності реалізації цифрових перетворень. Наступний етап – формування стратегічного бачення процесу цифрової трансформації бізнес-суб'єкту та оновленої бізнес-моделі його розвитку при використанні цифрових технологій. Четвертий етап – розроблення дорожніх карт реалізації цифрових змін за кожним із напрямів (управління, персонал, клієнти тощо). П'ятий етап – формування проєктної команди для реалізації цифрових трансформацій, контролю та моніторингу ефективності їх впровадження. Останній шостий етап – коригування стратегії та дорожніх карт цифрової трансформації бізнес-суб'єкту як основи забезпечення його цифрової стійкості.

Зважаючи на те, що сьогодні саме цифровий капітал є новим ключовим джерелом отримання прибутку і зміцнення конкурентоспроможності бізнес-суб'єкту, а цифровізація є одним з основних дестабілізаційних факторів, що створює нові загрози стабільному функціонуванню підприємств, саме цифровій стійкості слід приділити першочергову увагу при розробленні стратегії забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Висновки. Досліджено сучасне становище малого та середнього бізнесу в Україні. Встановлено, що продовження бойових дій, подальше руйнування критичної інфраструктури, транспортного сектору, зростання операційних витрат, зниження доходів населення і відповідно його купівельної спроможності зумовили погіршення економічної активності малого та середнього бізнесу і поглиблення назрілих у даній сфері системних проблем. Досліджено державні ініціативи та пропозиції вчених щодо забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу. Доведено, що

домінуючою глобальною тенденцією розвитку економіки на сьогодні є цифровізація, яка виступає основою трансформації галузей і видів діяльності, сприяє появі нових напрямів розвитку бізнесу і нових професій. Відзначаючи суттєві переваги цифровізації бізнесу, пов'язані зі прискоренням прийняття обґрунтованих управлінських рішень, якісним покращенням бізнес-процесів, скороченням транзакційних витрат, покращенням комунікації зі стейкхолдерами, диверсифікацією діяльності та підвищенням рентабельності, наголошено на потребі врахування цифрових ризиків економічній безпеці суб'єктів малого та середнього бізнесу. Доведено доцільність розгляду цифрової стійкості як ключового елементу забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу в умовах цифровізації. Розкрито етапи забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу в аспекті досягнення їх цифрової стійкості.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Бізнес погіршив оцінки ділової активності через втрати від повномасштабної війни – дані опитування підприємств у листопаді. *Національний банк України : веб-сайт*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-pogirshiv-otsinki-dilovoyi-aktivnosti-cherez-vtrati-vid-povnomasshtabnoyi-viyni--dani-opituvannya-pidpriyemstv-u-listopadi> (дата звернення: 05.12.2022).

2 Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в листопаді 2022 року. *Дія. Бізнес : веб-сайт*. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvannya-v-listopadi-2022-roku> (дата звернення: 05.12.2022).

3 Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення :

монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.

4 Денисенко М., Колісниченко П. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 15-19.

5 Дергачова В. В., Колешня Я. О. Роль економічної безпеки малих та середніх підприємств в економічній безпеці держави. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 13. URL: <http://ev.fimm.kpi.ua/article/view/80086/7564> 5 (дата звернення: 07.12.2022).

6 Дикань В. В., Александрова О. Ю. Механізм забезпечення економічної безпеки регіону: сутність, складові, напрями дії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 58. С. 18-25.

7 Дикань В. Л., Божко К. М. Стратегія забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 63. С. 150-158.

8 Дикань В. Л., Воловельська І. В., Маковоз О. В. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. Харків : УкрДАЗТ, 2011. 284 с.

9 Новікова О. Ф., Остафійчук Я. В., Азьмук Н. А., Хандій О. О., Панькова О. В. Стратегічні напрями безпеки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах обмежених можливостей. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 80-86.

10 Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва : навч. посіб. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 234 с.

11 Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2021 рік: статистичний збірник. *Державна служба статистики України : веб-сайт*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.12.2022).

12 Втрати житлового фонду, інфраструктури та бізнесу: аналітика щодо збитків України від війни. *Дзеркало*

тижня : веб-сайт. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/vtriti-zhitlovoho-fondu-infrastrukturi-ta-biznesu-analitika-shchodo-zbitkiv-ukrajini-vid-vijni.html> (дата звернення: 06.12.2022).

13 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. *Законодавство України* : веб-сайт.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021?find=1&text=%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81#w1_2 (дата звернення: 07.12.2022).

REFERENCES

1 *National Bank of Ukraine: website* (2022), -Business lowered its estimates of business activity due to losses from a full-scale war – data from a survey of enterprises in November, available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-pogirshiv-otsinki-dilovoyi-aktivnosti-cherez-vtrati-vid-povnomasshtabnoyi-viyni--dani-opituvannya-pidpriemstv-u-listopadi> (Accessed 20 Dec 2022).

2 *business.diia.gov.ua: website* (2022), -State and needs of business in the context of war: survey results in November 2022, available at: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stanta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvannya-v-listopadi-2022-roku> (Accessed 05 Dec 2022).

3 Vasylytsiv T. H. (2008), -*Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia* [Economic security of entrepreneurship in Ukraine: strategy and mechanisms for strengthening]. Lviv: Aral (in Ukrainian).

4 Denysenko M., Kolisnichenko P. (2017), -Foreign experience in regulating economic security, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 6, pp. 15-19.

5 Derhachova V. V., Koleshnia

Ya. O. (2016), -The role of economic security of small and medium-sized enterprises in the economic security of the statel, *Ekonomichnyi visnyk NTUU «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*, available at: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80086/75645> (Accessed 07 Dec 2022).

6 Dykan V. V., Aleksandrova O. Yu. (2017), -Mechanism for ensuring the economic security of the region: essence, components, directions of action, *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 58, pp. 18-25.

7 Dykan V. L., Bozhko K. M. (2018), -Strategy for ensuring economic security of industrial enterprises, *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 63, pp. 150-158.

8 Dykan V. L., Volovelska I. V., Makovoz O. V. (2011), -*Ekonomichna bezpeka pidpriemstval* [Economic security of the enterprise]. Kharkiv : UkrDAZT (in Ukrainian).

9 Novikova O. F., Ostafiichuk Ya. V., Azmuk N. A., Khandii O. O., Pankova O. V. (2021), -Strategic directions for the security of small and medium-sized business development in Ukraine in conditions of limited opportunities, *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 1 (40), pp. 80-86.

10 Solomina H. V. (2018), -*Zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytstva* [Ensuring financial and economic security of entrepreneurship]. Dnipro : Dnipropetrovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav (in Ukrainian).

11 *State statistics service of Ukraine: website* (2022), -Activities of large, medium, small and microenterprises in 2021: statistical collection, available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 06 Dec 2022).

12 *zn.ua : website* (2022), -Losses of housing stock, infrastructure and business: analysis of Ukraine's losses from the war, available at: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/vtriti-zhitlovoho-fondu-infrastrukturi-ta-biznesu-analitika-shchodo->

zbitkiv-ukrajini-vid-vijni.html (Accessed 06 Dec 2022).

13 Legislation Of Ukraine: website (2021), -Decree of the president of Ukraine -On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of August 11,

2021 -On the economic security strategy of Ukraine for the period up to 2025, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021?find=1&text=%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81#w1_2 (Accessed 07 Dec 2022).